

УДК 336.717:658.14/17.012.32

КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ

О. Остафіль, М. Рубаха

Львівський національний університет імені Івана Франка

Досліджено систему оцінки фінансових показників позичальника банку, проведено комплексний аналіз кредитоспроможності потенційного позичальника – вітчизняного суб'єкта господарювання, обчислено інтегрований рейтинговий показник фінансового стану підприємства та розроблено пропозиції щодо удосконалення методики оцінки позичальників банків в Україні.

Ключові слова: кредитоспроможність позичальника банку, показники фінансового стану підприємства, комплексна оцінка кредитоспроможності позичальника банку, інтегрований рейтинговий показник фінансового стану підприємства – позичальника банку.

Кредити є одним з найбільш прибуткових банківських активів і формують, як правило, найбільшу частину доходів банку. Проте кредитна діяльність не є винятком із загального правила щодо залежності між доходом і ризиком. А це означає, що висока дохідність неодмінно супроводжується підвищеним ризиком, тому кредитні операції залишаються найбільш ризиковою складовою активів банку. Надто ризикована кредитна політика комерційного банку є однією з основних причин, що призводить до його банкрутства. У сучасних умовах вітчизняні банки змушені постійно вдосконалювати стратегію та тактику своєї кредитної діяльності. У зв'язку з цим актуальним за сучасних тенденцій розвитку банківського сектору є аналіз і управління кредитним ризиком з метою зниження його рівня.

Серед інструментів з мінімізації ризику в кредитній діяльності банку чільне місце посідає оцінка кредитоспроможності позичальників. Реальні висновки і пропозиції за результатами аналізу кредитоспроможності позичальників дозволяють уникнути невиправданих ризиків при проведенні кредитних операцій. Точність оцінки важлива і для позичальника, адже від неї залежить рішення про надання кредиту та про можливий його обсяг.

Дослідженню питань оцінки кредитоспроможності позичальників комерційних банків присвячено значну кількість праць вітчизняних науковців. Ця проблема набула широкого висвітлення у публікаціях багатьох вітчизняних авторів, зокрема, Ю. Бугель, В. Вітлінського, О. Дзюблюка, Н. Клебанової, А. Мороза, В. Сусіденка, Я. Чайковського та інших.

Постановка завдання. Однак проблему не можна вважати достатньо вивченою, оскільки й досі в економічній літературі та практиці вітчизняних комерційних банків немає єдиного підходу до визначення системи показників, котрі б комплексно і однозначно характеризували кредитоспроможність підприємства, дозволяли достовірно оцінити його фінансовий стан, ділову репутацію, якість менеджменту та загалом можливості розрахунку за кредитними зобов'язаннями з боку потенційного позичальника банку.

Тому метою нашого дослідження є вивчення основних критеріїв науковообґрунтованих методик оцінки кредитоспроможності позичальників банку і визначення нових напрямів аналізу кількісних та якісних показників діяльності підприємства для повної достовірності оцінки його здатності в повному обсязі та у визначені кредитною угодою терміни повернути отриманий кредит.

Аналіз та напрями дослідження. Оптимізація кредитної діяльності насамперед має передбачати підвищення ефективності заходів, метою яких є запобігання, уникнення несприятливих для банку ситуацій щодо повернення основної суми боргу за виданими позиками та

нарахованих відсотків. Якісна оцінка кредитоспроможності є тим напрямом, оптимізація якого дасть максимальний результат щодо мінімізації кредитного ризику.

Під кредитоспроможністю позичальника банку прийнято розуміти наявність у позичальника (контрагента) передумов для отримання кредиту і його здатність повернути кредит та відсотки за ним у повному обсязі та в обумовлені договором строки [4].

Кредитоспроможність підприємства формується як результат його економічної діяльності і показує, наскільки ефективно воно керує власними фінансовими ресурсами, раціонально поєднує використання власних та позикових коштів й ефективно вкладає свій капітал.

Аналіз кредитоспроможності проводиться з метою отримання інформації для прийняття рішення про можливість й умови надання позики. Глибина аналізу залежить від наявності або відсутності в минулому кредитних відносин банку з конкретним позичальником, від результатів його фінансово-господарської діяльності, обсягу та строків надання кредиту. В умовах ринкової економіки кредитоспроможність клієнта-позичальника є базовою характеристикою, яка визначає можливість встановлення кредитних відносин між банком та контрагентом.

Оцінка кредитоспроможності клієнтів банку має ґрунтуватися на певних умовах, котрими передбачається: забезпечення її достовірності шляхом використання всіх необхідних інформаційних даних, визначення широкого кола показників, які всебічно характеризують діяльність позичальника, диференційований підхід до оцінки кредитоспроможності щодо кожної групи позичальників при наданні їм різних видів кредитів, забезпечення поточної та прогнозованої оцінки кредитоспроможності клієнтів, використання сучасних наукових методів, моделей, зарубіжного досвіду і вітчизняної практики проведення такої оцінки, залучення у разі необхідності висококваліфікованих експертів, упровадження сучасних інноваційних технологій оцінювання тощо.

Інформаційною базою, покликаною забезпечити процес оцінки кредитоспроможності клієнтів банку, можуть бути матеріали, отримані безпосередньо від позичальника (його звітність), кредитна історія підприємства; відомості, які при необхідності можуть бути одержані із зовнішнього оточення клієнта (постачальників, кредиторів, покупців продукції, обслуговуючих банків), а також матеріали державних органів та зовнішніх аудиторів (галузеві аналітичні дослідження, статистична інформація, аудиторські висновки, результати перевірок державними органами) [6].

Оцінюючи кредитоспроможність позичальника, комерційні банки України керуються власними положеннями та методиками, в основу яких покладено методичні рекомендації Національного банку України. Водночас НБУ не забороняє банкам самостійно встановлювати додаткові критерії аналізу фінансового стану позичальника, що підвищують вимоги до показників з метою адекватної оцінки кредитних ризиків і належного контролю за ними.

Перелік елементів кредитоспроможності позичальника і показників, які її характеризують, залежить від цілей аналізу, видів кредиту, стану кредитних відносин банку з конкретним клієнтом, результатів господарсько-фінансової діяльності останнього, а також від наявного забезпечення. Причому кожен банк розробляє власну систему оцінки, виходячи з особливостей кредитної політики, технологічних можливостей, спеціалізації банку, конкретних умов договору, пріоритетів у роботі, місця на ринку, конкурентоспроможності, стану взаємовідносин із клієнтами, рівня економічної та політичної стабільності в державі тощо.

Методики аналізу і система показників кредитоспроможності потенційного позичальника, що використовуються комерційними банками, досить різноманітні. Але всі вони спираються на певну систему фінансових коефіцієнтів – це коефіцієнти ліквідності, ділової активності, фінансової стійкості, рентабельності та показники грошового потоку підприємства.

Показники ліквідності дають змогу оцінити співвідношення найбільш ліквідних елементів балансу підприємства, його оборотного капіталу і короткострокових зобов'язань. Чим більше покриття таких зобов'язань за рахунок високоліквідних активів, тим надійнішим є стан підприємства.

Відповідно до вимог “Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків”, банки, аналізуючи платоспроможність, обов'язково розраховують коефіцієнти миттєвої, поточної та загальної ліквідності [4].

Наприклад, коефіцієнт загальної ліквідності показує співвідношення усіх оборотних активів підприємства і його поточних зобов'язань (оптимальне теоретичне значення – не менше 2,0). Якщо

значення показника є більшим 1,5 – підприємство є платоспроможним і його якісні показники підтверджують тенденцію подальшого економічного розвитку. Необхідно зауважити, якщо значення показника перевищує рівень 2,0–2,5, це свідчить про наявність невикористаних резервів і ставить під сумнів потребу в кредиті. При такому значенні коефіцієнта банк-кредитор повинен детальніше перевірити якість оборотних активів, а також повноту відображення поточних зобов'язань.

Коефіцієнт поточної ліквідності розраховують діленням суми ліквідних активів на поточні зобов'язання підприємства (нормативне значення показника – 0,5). Цей коефіцієнт дає загальну оцінку платоспроможності підприємства.

Коефіцієнт миттєвої ліквідності показує, яка частина поточних зобов'язань може бути погашена негайно, тобто за рахунок високоліквідних активів (нормативне значення коефіцієнта – не менше 0,2). В умовах економічної кризи підприємства відчувають дефіцит оборотних коштів, і нормативний рівень показника, як правило, не досягається. Тому вітчизняні банки повинні аналізувати причини виникнення простроченої кредиторської заборгованості.

Дуже високі значення коефіцієнтів ліквідності оцінюються негативно, як і занадто низькі, оскільки це свідчить про нераціональне використання коштів або високий рівень дебіторської заборгованості, що в майбутньому може привести до погіршення фінансових показників діяльності.

Обчислимо показники ліквідності потенційного позичальника банку на прикладі ВАТ “Західенерго” (табл. 1).

Показники ліквідності акціонерного товариства протягом аналізованого періоду не відповідають мінімальним критеріальним значенням, що ставить під сумнів можливість підприємства розраховатися за своїми поточними зобов'язаннями. Для банку співпраця з таким позичальником передбачає високий рівень ризику. Кредитування підприємства можливе за умови надання в забезпечення ліквідної застави, вартість якої значно перевищує суму кредиту.

Таблиця 1

Показники ліквідності ВАТ “Західенерго”

Показники	Роки		
	2006	2007	2008
Коефіцієнт загальної ліквідності (Оборотні активи / Поточні зобов'язання)	1,07	0,95	0,85
Коефіцієнт поточної ліквідності (Грошові кошти та їх еквіваленти, поточні фінансові інвестиції, дебіторська заборгованість) / Поточні зобов'язання)	0,73	0,69	0,59
Коефіцієнт миттєвої ліквідності (Грошові кошти та їх еквіваленти / Поточні зобов'язання)	0,01	0,00	0,00

Джерело: Розраховано на матеріалах фінансової звітності ВАТ “Західенерго” за 2006–2008 рр. / www.smida.gov.ua

Наступна група показників, що аналізуються банківськими установами в процесі прийняття рішення про кредитування, – показники фінансової стійкості. Вони відображають структуру капіталу, співвідношення власних і залучених коштів у формуванні ресурсів підприємства, з'ясовуючи його залежність від тих чи інших джерел коштів, а відповідно, і спроможність погашати заборгованість.

Комерційні банки розраховують коефіцієнт незалежності, коефіцієнт маневреності власних коштів, коефіцієнт автономності та коефіцієнт фінансової залежності (концентрації позикового капіталу).

Коефіцієнт автономності (оптимальне значення – більше 0,5) дає змогу оцінити частку власників у загальній вартості майна підприємства. Цей показник характеризує позичальника у перспективі, дає якісну картину фінансової стійкості підприємства. Він є одним із головних при оцінці кредитоспроможності клієнта банку в зарубіжних країнах [6].

Коефіцієнт концентрації позикового капіталу (оптимальне значення – менше 0,5) характеризує частку позикових коштів у загальній сумі коштів, вкладених у майно підприємства. Чим нижчий

цей показник, тим менша заборгованість підприємства і тим стійкіше його положення. Зростання показника в динаміці означає збільшення позикових коштів у фінансуванні підприємства.

Коефіцієнт незалежності характеризує ступінь фінансового ризику, тобто співвідношення позикового і власного капіталу (оптимальне теоретичне значення – не більше 1,0). Зростання значення показника в динаміці свідчить про посилення залежності підприємства від інвесторів і кредиторів, тобто про деяке зниження фінансової стійкості.

Коефіцієнт маневреності власних коштів (оптимальне значення показника – не менше 0,5) характеризує величину власного капіталу, спрямовану на поповнення обігових коштів. Значна частка таких коштів дозволяє характеризувати стан підприємства як фінансово стійкий.

При оцінюванні кредитоспроможності позичальника банки також аналізують достатність робочого капіталу підприємства. Наявність чистого робочого капіталу свідчить про те, що підприємство здатне не тільки сплатити поточні зобов'язання, але й має у своєму розпорядженні фінансові ресурси для розширення діяльності і здійснення інвестицій.

Зростання величини робочого капіталу завжди свідчить про зменшення залежності підприємства від залучених коштів і є позитивним явищем, проте зменшення величини чистого робочого капіталу може бути спричинене інвестуванням в основні засоби, що, в принципі, є позитивом для довгострокового розвитку підприємства; якщо ж таке зниження пов'язане із зменшенням розміру власного капіталу – слід проаналізувати його причини.

Глибше вивчаючи фінансову стійкість підприємства, необхідно аналізувати також обсяги, тривалість, причини виникнення дебіторської і кредиторської заборгованостей. Адже наявність кредиторської заборгованості, не забезпеченої дебіторською, – основна причина неплатоспроможності підприємства [6].

Розрахуємо показники фінансової стійкості потенційного позичальника банку на прикладі ВАТ “Західенерго” (табл. 2).

Таблиця 2

Показники фінансової стійкості ВАТ “Західенерго”

Показники	Роки		
	2006	2007	2008
Коефіцієнт маневреності власних коштів (<i>Власний капітал – Необоротні активи</i>) / <i>Власний капітал</i>)	-0,14	-0,18	-0,24
Коефіцієнт незалежності (фінансового ризику) (<i>Залучені кошти</i> / <i>Власний капітал</i>)	0,85	0,86	1,06
Коефіцієнт автономності (<i>Власний капітал</i> / <i>Валюта балансу</i>)	0,54	0,53	0,48
Коефіцієнт фінансової залежності (<i>Залучений капітал</i> / <i>Підсумок балансу</i>)	0,46	0,46	0,51
Чистий робочий капітал (<i>Оборотні активи – Поточні зобов'язання</i>)	66 308	-53 165	-197 987

Джерело: Обчислено на матеріалах фінансової звітності ВАТ “Західенерго” за 2006–2008 рр. / www.smida.gov.ua

Головною проблемою підприємства є відсутність вкладень власного капіталу в оборотні кошти. Динаміка показників фінансової стійкості (табл. 2) свідчить про значні обсяги використання підприємством позикового капіталу, проте це не ставить під сумнів стабільність роботи підприємства. Основні показники структури капіталу відповідають нормативним значенням, що підтверджує фінансову стійкість, незалежність підприємства від кредиторів та привабливість для партнерів зовнішнього середовища.

Показники ліквідності та фінансової стійкості розраховуються переважно на основі бухгалтерського балансу й характеризують стан позичальника на момент складання звітності, тобто це статистичні оцінки. Показники ділової активності та рентабельності дозволяють банку оцінити ефективність використання підприємством своїх активів.

Коефіцієнт оборотності активів є одним із найважливіших показників ефективності використання капіталу і вказує на швидкість його переходу зі стадії виробничих запасів у готову продукцію та швидкість перетворення продукції у безпосередньо грошову форму.

Банки аналізують також коефіцієнт оборотності матеріальних запасів, який характеризує відповідність товарних запасів обсягам реалізації, показує швидкість обороту запасів для забезпечення поточного обсягу продажу. Чим вище значення коефіцієнта, тим швидше обертуються запаси. Проте нормативне значення показника залежить від галузі діяльності підприємства, а також від таких чинників, як вид діяльності, тривалість виробничого циклу.

Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості свідчить про швидкість вивільнення коштів при розрахунках з дебіторами. Тенденція до збільшення цього показника може вказувати на підвищення ефективності управління комерційними кредитами, наданими підприємством, а також на скорочення періоду, протягом якого дебіторська заборгованість залишається непогашеною, що загалом позитивно позначається і на платоспроможності клієнта банку. Середній строк погашення дебіторської заборгованості, як правило, повинен бути не більше 30–60 днів [3].

Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості дозволяє визначити, наскільки швидко підприємство розраховується з постачальниками і підрядчиками. Різне збільшення цього показника може вказувати на нестачу грошових коштів, а зниження – на дострокову оплату рахунків з метою одержання знижок. Банки, як правило, аналізують і розбіжності в термінах погашення рахунків дебіторів та кредиторів (оптимально – 30 днів).

Проаналізуємо показники ділової активності ВАТ “Західенерго” (табл. 3).

Таблиця 3

Показники ділової активності ВАТ “Західенерго”

Показники	Роки		
	2006	2007	2008
Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів (Чистий дохід від реалізації / Матеріальні запаси)	11,45	15,5	12,4
Коефіцієнт оборотності активів (Чистий дохід від реалізації / Активи)	1,88	1,35	1,2
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (Чистий дохід від реалізації / Дебіторська заборгованість)	4,52	5,06	4,2
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості (Чистий дохід від реалізації / Кредиторська заборгованість)	3,36	3,47	2,6

Джерело: Розраховано на матеріалах фінансової звітності ВАТ “Західенерго” за 2006–2008 рр. / www.smida.gov.ua

Динаміка показників ділової активності свідчить про швидку оборотність матеріальних запасів підприємства, що пов’язано із специфікою діяльності ВАТ “Західенерго”. Коефіцієнти оборотності дебіторської та кредиторської заборгованості свідчать про те, що терміни погашення кредиторської заборгованості перевищують терміни погашення дебіторської заборгованості. Банківським працівникам доцільно з’ясувати причини такої ситуації, оскільки випереджуюче зростання кредиторської заборгованості порівняно з дебіторською може свідчити про погіршення фінансового стану підприємства.

Першочерговому аналізу підлягають також фінансовий результат господарської діяльності і фактори, які мали вплив на його формування. Наявність валових збитків свідчить про неефективність виробництва продукції та ставить під сумнів подальшу виробничу діяльність. Кредитування таких підприємств є неприйнятним для банківських установ.

Загалом показники рентабельності відображають глибинний, якісний бік роботи підприємства, тому для оцінювання здатності клієнта своєчасно погашати свої зобов’язання ці показники розраховують у динаміці за кілька періодів. Відповідно до вимог Положення Національного банку України [4], розробляючи власні методики оцінки кредитоспроможності потенційних позичальників, банки обов’язково розраховують коефіцієнт рентабельності продажу, який відображає ефективність господарської діяльності підприємства, та коефіцієнт рентабельності активів, який визначає, скільки чистого прибутку отримує підприємство від використання 1 грн активів, тобто характеризує, наскільки ефективно підприємство використовує свої кошти.

Доцільно також розраховувати коефіцієнт валового прибутку, який відображає процеси ціноутворення. Тенденція до зниження коефіцієнта валового прибутку вказує на підвищення

собівартості продукції у порівнянні з ціною реалізації. Причиною може бути втрата конкурентоспроможності або реалізація стратегії збільшення прибутку за рахунок нарощення обсягів реалізації продукції.

Коефіцієнт адміністративних витрат показує, яку частину в обороті займають витрати на утримання менеджерів підприємства. Зі збільшенням обсягів реалізації значення коефіцієнта адміністративних витрат повинне знижуватися. У протилежному випадку це свідчить про неадекватне розростання управлінського апарату, тобто неефективне використання коштів та здійснення непродуктивних інвестицій.

Коефіцієнт рентабельності власного капіталу показує прибутковість капіталу, вкладеного засновниками і власниками підприємства. Зростання цього показника сприяє підвищенню зацікавленості власників підприємства у його діяльності.

Чим вищими є значення усіх показників рентабельності, тим більш ефективно вважається фінансова робота підприємства.

Проаналізуємо рівень рентабельності ВАТ “Західенерго” (табл. 4).

Таблиця 4

Показники рентабельності ВАТ “Західенерго”

Показники	Роки		
	2006	2007	2008
Коефіцієнт рентабельності продажу (Чистий прибуток / Чистий дохід від реалізації)	0,01	0,01	-0,005
Коефіцієнт валового прибутку (Валовий прибуток / Чистий дохід від реалізації)	0,09	0,08	0,06
Коефіцієнт адміністративних витрат (Адміністративні витрати / Чистий дохід від реалізації)	0,02	0,02	0,02
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу (Чистий прибуток / Власний капітал)	0,02	0,03	0,014
Коефіцієнт рентабельності активів (Чистий прибуток / Активи)	0,01	0,02	-0,007

Джерело: Розраховано на матеріалах фінансової звітності ВАТ “Західенерго” за 2006–2008 рр. / www.smida.gov.ua

Аналіз показників рентабельності свідчить про недостатню прибутковість підприємства протягом усього аналізованого періоду, а за підсумками 2008 року ВАТ “Західенерго” отримувало збитки.

Проте така ситуація на підприємстві може бути пов’язана із нестабільністю економічного становища в державі загалом, що відображається на умовах роботи вітчизняних підприємств, та прагненні зменшити податкове навантаження шляхом заниження обсягів валового і, як наслідок, чистого прибутку.

Важливим в системі оцінки кредитоспроможності є аналіз формування грошових потоків підприємства-позичальника.

Підприємство може відкривати декілька поточних рахунків, як в установі одного банку, так і у різних банках. Беручи до уваги цей факт, необхідним для банку є визначення реальних обсягів надходжень грошових коштів на рахунки, оскільки частина оборотів може бути пов’язана з перерахуванням грошей з одного поточного рахунку підприємства на інший.

Аналіз грошових потоків позичальника має здійснюватися з урахуванням співвідношення чистих надходжень на всі рахунки позичальника (у тім числі відкриті в інших банках) до суми основного боргу за кредитною операцією та відсотками за нею з урахуванням строку дії кредитного договору (для короткострокових кредитів).

Оцінка кредитоспроможності позичальників на основі аналізу грошових потоків передбачає визначення чистого сальдо різних надходжень і видатків клієнта за певний період, тобто зіставлення припливу та відпливу коштів. Для аналізу грошового потоку беруться, як правило, дані за 3 останні роки. Кредитоспроможним вважається підприємство, яке має стійке перевищення вхідних грошових потоків над вихідними. Позитивна середня величина загального грошового

потоків, що склалася, може використовуватися як межа видачі нових позик, тобто вона показує, в якому розмірі клієнт буде здатний погашати боргові зобов'язання протягом певного періоду.

Аналіз грошових потоків позичальника банку широко використовується у світовій практиці, оскільки, на нашу думку, має об'єктивну оцінку рівня платоспроможності підприємства.

Крім того, банки проводять аналіз розподілу грошових потоків між фінансовими установами. Переважання грошових потоків у банку, що приймає рішення про кредитування, зменшує кредитний ризик.

Можливість отримання кредиту підприємством характеризує також наявність, обсяг та якість забезпечення. Забезпеченням можуть виступати гарантії Уряду України, гарантії банків, зареєстрованих як юридичні особи у країнах, віднесених до категорії А, грошові вклади і депозити позичальника, розміщені у банку, що надає кредит, застава майна позичальника [3].

Окрім системи коефіцієнтів, які дозволяють кількісно оцінити кредитоспроможність, банки беруть до уваги також якісні показники діяльності позичальника, зокрема:

- вивчають кредитну історію та оцінюють показники, що характеризують діяльність підприємства на ринку і його співпрацю з контрагентами (термін функціонування підприємства за поточним профілем діяльності, джерела погашення кредиту, залежність від постачальників та покупців);

- аналізують показники, що визначають якість управління (ринкову позицію позичальника, ефективність управління, достовірність і своєчасність надання інформації та фінансової звітності).

Дослідження кредитної історії підприємства дозволяє зробити висновки щодо попередніх взаємовідносин позичальника з банківськими установами та погашення кредитної заборгованості в минулому.

Як правило, вітчизняні банківські установи не кредитують новостворені підприємства та неохоче співпрацюють з підприємствами, термін діяльності яких менший одного року.

Аналізуючи співпрацю підприємства з контрагентами-постачальниками, банки беруть до уваги ступінь диверсифікації джерел постачання виробничих ресурсів і рівень залежності від тих постачальників, які не можуть бути замінені. Постачання будь-якого з компонентів товару підприємства-позичальника від одного постачальника чи ненадійні відносини з такими контрагентами ставлять під загрозу виробничу діяльність, а отже, і його спроможність розраховуватися за кредитною заборгованістю.

Оцінка структури клієнтської бази позичальника дозволяє банку зробити наступні висновки: невелика кількість клієнтів в потенційного позичальника підвищує ризик кредитування, широка база клієнтів – зменшує кредитний ризик банку, адже з більшою ймовірністю гарантує реалізацію виробленої продукції та забезпечення прибутковості діяльності підприємства.

Аналіз показників, що характеризують якість управління, має на меті з'ясувати ринкову позицію позичальника, рівень менеджменту потенційного клієнта та якість і своєчасність надання фінансової інформації. Дослідження ринкової позиції передбачає ознайомлення банку з такими аспектами діяльності позичальника, як володіння торговою маркою, конкурентоспроможність продукції і попит на неї, віддаленість від постійних постачальників та покупців.

Рівень менеджменту визначається професійним досвідом менеджерів у бізнесі, їхніми зв'язками та репутацією у діловому світі, освітою і технічними знаннями в конкретній галузі. Про якість роботи менеджменту свідчить також наявність ретельно розробленого бізнес-плану підприємства і позитивні аудиторські висновки. Крім того, аналізується частота зміни керівництва, її причини та наслідки, наявність у менеджерів негативного досвіду управління іншими установами.

Основною метою і завершальним етапом аналізу кредитоспроможності підприємства є розрахунок інтегрованого рейтингового показника фінансового стану та віднесення підприємства до певного класу позичальників для оцінки можливостей подальшої співпраці банку з цим контрагентом та формування резерву під кредитну операцію. Інтегрований рейтинговий показник фінансового стану розраховується на підставі коефіцієнтів, їхніх вагових значень та вагових коефіцієнтів аналітичних груп.

На підставі проведеного аналізу розрахуємо рейтинговий показник фінансового стану ВАТ "Західенерго" (табл. 5). Відповідно до рейтингової шкали визначення класу позичальників (табл. 6), дане підприємство може бути віднесене до класу Б.

Таблиця 5

Розрахунок інтегрованого рейтингового показника фінансового стану ВАТ “Західенерго”

Назва показника	Теоретичне значення показника	Вагоме значення показника	Розрахунок значення показника	З урахуванням вагомості
<i>I група – Попередня оцінка позичальника. Вагомий коефіцієнт – 2</i>				
Період функціонування	0,5–5	0,5	5	2,5
Наявність бізнес-плану	0–1	1,0	-	-
Прибуткова діяльність	0–3	2	2	4
Погашення позичок	0–1	6	-	-
Сплата відсотків	0–1	6	-	-
<i>Разом по групі I</i>				13
<i>II група – Показники платоспроможності. Вагомий коефіцієнт – 5</i>				
Коеф. загальної ліквідності	Не менше 2,0	8	0,95	7,63
Коеф. поточної ліквідності	Не менше 0,5	7	0,64	4,48
Коеф. миттєвої ліквідності	Не менше 0,2	6	0	-
<i>Разом по групі II</i>				60,5
<i>III група – Показники фінансової стійкості. Вагомий коефіцієнт – 4</i>				
Коеф. маневреності власних коштів	Не менше 0,5	6	Менше 0	-
Коеф. незалежності	Не більше 1	5	0,94	4,7
Коеф. автономності	Не менше 0,5	4	0,52	2,08
Коеф. фін. залежності	Не більше 0,5	4	0,48	1,92
Чистий робочий капітал	Зростання	4	Менше 0	-
<i>Разом по групі III</i>				34,8
<i>IV група – Показники надійності і ділової активності. Вагомий коефіцієнт – 2</i>				
Коеф. забезп. кредиту	не менше 1,6	8	-	-
Коеф. оборотності матеріальних запасів	2	2	9	18
Коеф. оборотності активів	2	2	1,1	2,2
Коеф. оборотності дебітор. заборгованості	2	2	3,7	7,4
Коеф. оборотності кредитор. заборгованості	2	2	2,5	5
Коеф. рентабельності продажу	0,1 зростання	2	0,01	0,02
Коеф. рентабельності власного капіталу	0,2 зростання	2	0,02	0,04
Коеф. рентабельності активів	0,1 зростання	2	0,01	0,02
<i>Разом по групі IV</i>				65,4
Всього				173,7

При “доброму” обслуговуванні боргу його кредитна заборгованість класифікуватиметься як заборгованість “під контролем”, тобто коефіцієнт резервування (за ступенем ризику) становитиме 5%.

Таблиця 6

Рейтингова шкала для визначення класу позичальника [3]

Значення показника	Клас позичальника
Понад 200	А
Від 160 до 200	Б
Від 135 до 160	В
Від 110 до 135	Г
Менше 110	Д

Отже, актуальною проблемою оцінки кредитоспроможності позичальників банківських установ залишається вироблення системи критеріальних значень коефіцієнтів фінансового стану для їхнього порівняння, оскільки існує множина значень, обумовлена галузевою приналежністю, а приведені в економічній літературі бажані значення фінансових коефіцієнтів не враховують галузевих особливостей і специфіки діяльності суб'єктів господарювання. Тобто результати порівняння фінансових показників підприємства із їхніми оптимальними (теоретичними) значеннями можуть дати кредиторів лише оцінку загальної тенденції розвитку потенційного позичальника.

У зв'язку з відсутністю єдиної бази даних середньогалузевих, мінімальних і найкращих для конкретної галузі показників реальна оцінка фінансового стану підприємства банком-кредитором ускладнюється. Тому, на наш погляд, необхідним є створення міжбанківської інформаційної бази, до якої за результатами аналітичної роботи банківських працівників з підприємствами різних галузей економіки заносилися б значення показників фінансового стану підприємств, що належать до різних галузей економіки, з метою вироблення їхніх оптимальних величин по галузі.

З огляду на недоліки у практиці вітчизняної банківської сфери, а також на роль кредитоспроможності позичальників як основного інструменту мінімізації кредитного ризику, вдосконалення цієї сфери аналітичної роботи в комерційних банках, вважаємо, необхідно здійснювати в таких основних напрямках.

1. Розширення складу показників фінансового аналізу для отримання інформації, яка б характеризувала усі аспекти діяльності потенційного клієнта. Систему коефіцієнтів необхідно доповнити, передусім щодо детальнішої оцінки фінансової стійкості підприємства та аналізу раціональності сформованої структури джерел коштів, які використовуються у виробничому процесі, що дасть змогу оцінити, наскільки ефективним буде залучення банківських кредитів.

2. Проведення аналізу можливих джерел погашення зобов'язань за кредитом. Найприйнятнішим для банку джерелом виплат за кредитом є внутрішні ресурси підприємства, особливо надходження від звичайної діяльності позичальника (адже це ознака рентабельності підприємства). Іншими джерелами виплати можуть бути додаткове залучення позикових коштів, ліквідація чи реалізація активів, новий внесок капіталу тощо. Такі фінансові ресурси передбачають вищий рівень ризику для банківської установи, оскільки впевненість у тому, що підприємство зможе скористатися ними, – невелика.

3. Активне використання аналізу грошових потоків підприємства, що дає можливість оцінити обороти коштів позичальника. Необхідно відстежувати грошові потоки між позичальником і його дочірніми та посередницькими структурами для недопущення відволікання коштів, які повинні бути використані на фінансування конкретних виробничих потреб позичальника через пов'язані з ним структури.

1. Бугель Ю. Основні шляхи вдосконалення сучасних методів оцінки кредитоспроможності позичальника // Банківська справа. – 2007. – № 4. – С. 54–59.
2. Вітлінський В., Великоіваненко Г., Наконечний Я., Пернарівський О. Концепція стратегії кредитного ризику // Банківська справа. – 2000. – №1. – С. 39–42

3. Петрук О.М. Банківська справа: Навчальний посібник / За ред. д-ра екон. наук, проф. Ф.Ф. Бутинця. – К.: Кондор, 2004. – 461 с.
4. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків. Затверджено постановою Правління Національного банку України від 6 липня 2000 р. №279 // www.rada.gov.ua
5. Система розкриття інформації на фондовому ринку // www.smida.gov.ua
6. Чайковський Я. Удосконалення методики комплексної оцінки кредитоспроможності позичальників // Вісн. нац. банку України. – 2003. – № 11. – С. 30–34
7. Шеремет О.О. Фінансовий аналіз: Навчальний посібник. – К.: Міленіум, 2003. – 160 с.

COMPLEX ESTIMATION OF SOLVENCY OF BORROWER AS INSTRUMENT OF MANAGEMENT BY CREDIT RISK OF BANK

O. Ostafil, M. Rubakha

Ivan Franko National University of Lviv

In the article the system estimations of financial indexes at borrower of bank is explored, the complex analysis of solvency of potential borrower – domestic subject of ménage is conducted, the rating index of the financial state of enterprise is calculated and suggestions are developed in relation to the improvement methods of estimation at borrowers of banks in Ukraine.

Key words: solvency at borrower of bank, indexes of the financial state of enterprise, complex estimation of solvency at borrower of bank, rating index of the financial state of enterprise – borrower of bank.

КОМПЛЕКСНАЯ ОЦЕНКА КРЕДИТОСПОСОБНОСТИ ЗАЕМЩИКА КАК ИНСТРУМЕНТ УПРАВЛЕНИЯ КРЕДИТНЫМ РИСКОМ БАНКА

О. Остафіль, М. Рубаха

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

Исследовано систему оценки финансовых показателей заемщика банка, проведен комплексный анализ кредитоспособности потенциального заемщика – отечественного субъекта хозяйствования, вычислен интегрированный рейтинговый показатель финансового состояния предприятия и разработаны предложения относительно усовершенствования методики оценки заемщиков банков в Украине.

Ключевые слова: кредитоспособность заемщика банка, показатели финансового состояния предприятия, комплексная оценка кредитоспособности заемщика банка, интегрированный рейтинговый показатель финансового состояния предприятия – заемщика банка.